

ROZPUSZCZAĆ (66) *vb impf i pf*

impf (65) [w znac. **I.**], *pf* (1) [w znac. **II.**].

rof-, ros- (49), roz- (16).

o oraz a jasne.

inf rozpuszczać (18). ◇ *praes 1 sg* rozpuszczam (5). ◇ *2 sg* rozpuszczasz (1). ◇ *3 sg* rozpuszcza (23).
◇ *3 pl* rozpuszczają (7). ◇ *praet 3 sg m* rozpuszczął (2). *f* rozpuszczała (2). ◇ *imp 2 sg* rozpuszcz(a)j
(2). ◇ [3 sg niechaj rozpuszczą.] ◇ *con 3 sg m* by rozpuszczął (1). ◇ *3 pl m pers* by rozpuszczali (1).
◇ *part praes act* rozpuszczając (4).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (jeden z niżej notowanych przykładów) – XVIII w. s.v. rozpuścić.

I. impf (65) :

1. *Pozwalać a. kazać iść, biec, udać się w różne strony (o wielu); ablegare, dimittere, mittere, solvere*
Cn [kogo, co (żywotne), co] (7) :

rozpuszczać po czym [ze zdaniem celowym] (1): Ten [wódz Pigmejów] miał pod fwoią mocą dziwne
mártáuzy. [...] Rołpułzczał fwe po leśie/ áby ptaki krádlí Gdzieby ie kolwiek iedno kryiomo nápadli.
KmitaSpit B2v.

Przen (1) :

Zwrot: »tam i sam myśli rozpuszczać« (1): Ná którym [Synu Bożym] iż I.M. X*(i)qdz* K*(anonik)*
przełtawác áále [!] nie chce/ przetoż iáko *retrogradi planetae* nie mogąc fię połtánowić/ tám y lám
myśli fwe rołpułzczać muśi/ zá to y zá owo fię chętlíwie chwytáiąc/ y łtrzákiem zá tego odbiegáiąc.
CzechEp 198.

a. Pozwalać odejść, uwalniać (o ludziach) (1) : A dawfzy dzielnicę ziemie káżdemu pokoleniu: one
ktorzy iufz byli wzięli części fwe z oney łtrony Iordaná/ [...] puścił do domu. [...] y rołpułzczáiąc
ich/ mowíł: Wrocćie fię do ziemie dzierzáwy wálzey *SkarŻyw 503; [[św. Apollinara]* Tam będąc
wielkie iáłmużny czyniła/ kłáłztorom/ łzpítalom/ y innym potrzebnym/ á łługi niewolne rołpułzczać
á wolność im dáwác poczęła *SkarŻyw 22].*

b. Wysyłać do walki (1) :

Zwrot: »rozpuszczać zagony« (1): Ty też/ ó RADZIWILE/ łtráchu mu [tj. *Moskalowi]* z łwéy
łtrony Dodałes/ rołpułzczáiąc potężné zagony. *KochJez B.*

c. Wypuszczać zwierzęta (tu: ptaki łowcze) i pozwalać im swobodnie się poruszać (3) :

Zwrot: »sokoły rozpuszczać« (1): Vźrzał [młodzieniec] huffce pod gorą ony fie miełzáią/ Sokoły
rołpułzczáią ná konioch igráią. Pśi Brytáńfcy zá nimi ze dzwonki biegáią *RejWiz 64.*

Przen (2) :

Zwrot: »rozpuszczać sokoły« = wykorzystywać sytuację [szyk zmienny] (2): A też więc owi łkępcy
co twárdó chowáią/ A łákomo pieniądze w pokoiu zbieráią/ Z dawnych czáłow niełzczéfcia więc
tego [tj. *wojny i związanych z nią wydatków]* czekáią/ To też więc fwe łokoły teraz rołpułzczáią/
Kiedy fie do nich cífną wiołki záłtawíáiąc *RejWiz 69v; Owa gdy bogacz w niewoli nápoły/ W ten*
czás vbolśfzy rołpułzcza łokoły. RejZwierc 226v.

2. *Zmieniać stan fizyczny materii [w tym: co (32)] (39) :*

a. Łączyc z sobą różne substancje, zwłaszcza rozdrobnioną substancję stałą z cieczą (5) :

rozpuszczać czego (1): Theż nalienie malonowe na flończu vfułzone/ potym na mąkę miałką fthłuczone/ z ięczienną albo s krochmałem zmiefzawły á tak tey mąki w wodzie rospuřzczać *FalZioł* I 88b.

rozpuszczać czym (2): á to będzie wodka barzo dobra czału zarażenia powietrzem morowem/ ale ią mař pędzić przez Alembik, aż gdy fie w fklancze na dnie zgęftnie iako oley/ á tak thym inřze lekarřtwa ktore fą na bolącźki y na priřczce: rozpuřzczać/ iako fą mařci y inřze rzeczy. Tę lepak gęftořc czo fie na dnie zgęftła: mař rozpuřzczać wodką řzczawiovą y wodką wołowego ięzyka *FalZioł* V 70.

rozpuszczać w czym (3): Wezmi łoiu Kozłowego. 12. vncij/ á rospuřczay gi po czthyrzy razy w oczcie rożanym *FalZioł* II 20c [*idem*] V 110.*Cf* *Zwrot*.

Zwrot: »w wodzie rozpuszczać« (1): *FalZioł* I 88b *cf* *rozpuszczać czego*.

b. Roztapiać, pod wpływem wysokiej temperatury zmieniać substancję stałą w płynną lub półpłynną; liquere *BartBydg, Cn*; *liquefacere* *Calep, Cn*; *fluere* *BartBydg*; *flare* *Mącz*; *illiquefacere* *Calep*; *diluere, resolvere* *Cn* (6) : *BartBydg* 225b; *Flare* aliquando significat, *Kruřce* rospuřzcząć/ řmálcowąć. *Mącz* 130d; weźmiř řmalcu wieprzowęgo coby práwie czyřty był/ álbo go ták przelutruy/ rospuřzczáiąc go kilká rázów *SienLek* 134; *Illiquefacio, In re aliqua liquefacio* – *Ropuřzczám* [!], *roztapiám*. *Calep* [505]a.

rozpuszczać w czym [= *w naczyniu*] (1): *Abowiem* z tych [*białych krzemieni*] theż naczynie bywa w kthorem miedz w ogniu rozpuřczáią *FalZioł* IV 58b.

Zwrot: »w ogniu rozpuszczać« (2): *W then* dzień, [*dobrze jest*] [...] *Rzeczy* w ogniu twarde rozpuřzczac, alchimiczką navke řtrogic. *FalZioł* V 52v, IV 58b.

c. Rozrzedzać, zmiękczać (28) : Theż kwiatki řzafranu ogrodnegó w winie warzone/ mleko wpierfiach białym głowam s řiadłe rospuřzcza. *FalZioł* I 33d; *To ziele* [*wołowe oka*] ma mocz řcieńczáiączą z materijey gęřthey rzadką vczynić/ *Twardość* guzów y ociekliny rospuřzcza, bolącźki miękcźi *FalZioł* I 94c; gorączořc w nim [*zielu pieprzyczki*] panuie aże ku czwartemu řlopnium/ ma mocz rzeczy zimne rospuřzczać *FalZioł* I 112b; [*ziele gruszczyczka*] vranionych řuchemi ranami/ albo vtłuczonych/ y teź z wyřoka vpadłych zbiegłořc krwi w kupę rospuřzcza [*řzedzi* *SienHerb* 142b] *FalZioł* I 116c; *TA* wodka [*tj. wódka wołowego języku*] *Sercze* pořila/ cźiřci krew grubą/ *I Wilkořci* grube á cźiniące pari rospuřzcza *FalZioł* II 12d; *OWies* ziarna iego maią mocz rzadkořc cźinić/ iakoby miał rzec iż rospuřzcza tak iż będzie rzadko [*OWřiany* pokarm řzedzi á miękczy řywořt *SienHerb* 219b] *FalZioł* III 24c; Theż nařypać owřzu w worek á zagrzwářzy gi przyłóżyć na lewy bok na řlezionę/ *twardość* iey rospuřzcza *FalZioł* III 24d; *Słońce* [...] / gdy będzie promieni mdłych/ y gorączořc iego mdła dla oddalenia y odeřcia řwego od nas: nie może wilkořci grubych rozpuřzcząć ani wycźyřciać *FalZioł* V 72, ř5f, [*7]v, I 69d, 87c, 113b (17); *Czemu* gorączořc promieniów řłonecznych gdy kto w nie wezřzi, kichanie pobudza. (–) *Bowiem* ono ruri w nořie ku mozgu odtwarzáiąc wilgotnořci rospuřzcza j wywořdzi *GlabGad* B8.

rozpuszczać czym (3): rownie iako řlończe gorączořcią řwoią/ wilkořci grube z ziemie pochodzące y mgły gęřte: rospuřzcza á od řiebie odpáďza/ á tak powietrze cźyřci *FalZioł* V 61v; *CZemu* w řłodkim řmaku cźłowiek więcey řie kocha niź w inřzim. (–) *Bowiem* on ieřt ciepły á wilgotny á tak

ku zachowaniu natury własniefzy, aby też ciepłem swym zbytkie zimne rozpufzczał, á wilgotnością plugaftwa wżythkie opłokawał. *GlabGad C6v*; Czemu portulaca [...] zdrowa ieft na zęby. (-) Bowiem ona wilgothą swoią gdy miedzi albo w nię w chodzi rozpufzcza y rozwodnia oftroć onę w zębiech *GlabGad I4v*.

W połączeniach szeregowych (4): też [świętego Jana ziele] ma mocz ścięnczać/ otwierać/ rozpufzczać zatwardzenia wżythkich zbytkow mechierzowych lędzwianych [= *nerkowych*] *FalZioł I 69b*; Zywicza Sołnowa ktora ieft wonna/ fwiatła/ krukwa/ ta iefth dobra/ bo zagrzewa/ rozpufzcza y czyfci plugaftwa z ran. *FalZioł I 116a*; MYdło zagrzewa/ czyfci/ ociera/ miękczy/ rozpufzcza/ Wrzody j bolączkhi pod nim fie zbieraią/ otoki miękczki *FalZioł I 142c*, [*7]v; [subtiliativa rzeczy czo subtilizvią a rospuszczayą ut sunt herbe, radices et ungenta abo rospádzayą vylkoscy y materią zymną *ReuchlinBartBydg H2v*].

W charakterystycznych połączeniach: bolączki (*twarde*) rozpuszczać (2), ciało, mleko zsiadłe (2), ociekliny (*ociekłości*) (2), ostrość w zębiech, plugastwa z ran, rzeczy zatwierdzone (*zimne, zsiadłe od zimności*) (3), twardość [czego] (2), wiatr, wilkości (*wilkość*) (*grube, zimną*) (7), zatwardzenia zbytkow [jakich: *lędzwianych, mechierzowych*], zbiegłość krwi w kupę; ciepłem rozpuszczać, wilgotą; mieć moc (*własna [czego] moc jest*) rozpuszczać ([co]) (7); zagzewajac rozpuszczać (2).

Fraza: »ogień, ciepło ogniowe [co] rozpuszcza« (1:1): Iakoż fie tego podoba vkazuie w żołędziu włożonym w ogień, gdzież ciepło ogniowe wilgoć żołędzia zagzewaiąc rozpufzcza ią á czini fubtilniefzją *GlabGad E3*; Ztąd też ieft przyczyna czemu ribie ikri trzefzczą gdy ich włpie na ogień, Iż w nich iefth wiatr takowy ktory ogień zagzewaiąc rozpufzcza á tak z nich gwałtem wypádza. *GlabGad H7v*.

Szereg: »rozpuszczać a (i) rozwodni(a)ć« (2): [żółć] Dawa też pomoc żołędkowi ku thrawieniu y rozpufzczeniu karmiey, gdyż wżelka gozkość [!] ma w łobie moc rozpufzczać á rozwodnić rzeczy zatwierdzone [tj. *twarde*]. *GlabGad E8, I4v*.

3. Rozluźniać, rozkurczać [co] (1) : ZIela Paraliżowego wodka iefth dobra na wżythki niemoczy fuchych żył [= *ścięgien*]/ rozpufzcza fkurczenie ich ktore bywa od kurczu *FalZioł II 10c*.

4. Wprawiać w szybki, niehamowany ruch; przen: o mówieniu, pisaniu [co] (2) :

Zwroty: »[przeciw komu] pioro rozpuszczać« = *pisać obelżywie* (1): á cożby zá fzałeńftwo/ ábo co zá nádętość/ miałá mnie nędzniká/ [...] ku temu przywieść/ żebym przeciw tak wielkiemu y tak dobrotliwemu pánu [tj. *Jezusowi Chrystusowi*] miał vltá fwe y pioro wżetecznie rozpufzczać? *CzechEp 74*.

»usta rozpuszczać« [w tym: *przeciw komu* (1), *za czym* (1)] = *mówić źle, obelżywie; os mittere PolAnt* (2): Vltá tve rozpufzczałz zá złoćią/ á ięzyk twoy plećie zdrády. *BibRadz Ps 49/19; CzechEp 74*.

5. Poluzowywać coś napiętego; przen [co] (3) :

Zwroty: [»czemu ku czemu] wędzidla rozpuszczać«: Pożyteczniefzja ieft fkromność y mierność niżli zbytek. Zbytek bowiem dwoiáką fzkodę czyni. Naprzod temu ciáłu náfzemu ku pyfze y rozpufcności wędzidla rozpufzcza. *GrzegŻarnPos 1597 13 (Linde s.v. rozpuścić).*]

»rozpuszczać [komu] wodze« [w tym: *do czego* (2), *ku czemu* (1)] = *frenum laxare Modrz* (3): poniewáfz on [*Chrystus*] nauką swoią [...] nierospufzczał wodzy vcźniom swym/ ku niezbożności

żywotá cieielefnego/ fwowolnego *CzechRozm* 91v; Iákož tedy to Práwo może być chwalone/ ktore [...] teyże złości/ ktorey się rozni iednáko dopuľzczáią/ nieiednákiem karániem karze/ ále iednym názbýt folguiąc/ roľpufzcza wodze do wyľtępkow/ á ná drugie łrogie karánié łtánowiąc/ odeymuie im moc bronić się od krzywdy? *ModrzBaz* 70v, 36.

6. Puszcząć swobodnie, luźno [co] (1) : Dissolvo, Odplątam/ Rozdziergam/ Fálydy rozľipuyę/ Rozpufzczam/ Odwikławam. *Mącz* [305]c.

[*rozpuszczać po czym (żywotne)*: Niechay [*Moskwicin, Turczyn, Tatarzyn, Niemiec*] kutafy czarne po koniu roľpufzcza/ Niechay się on do łódłá iáko chce łzrobiue/ [...] A náłz go męźny wlarz tylko raz łkofztuie. Alic mu iego mocne łzyki wnet pomyli *ZbyłPRozm* C2v.]

7. Wypuszcząć z siebie [co] (5) :

Zwrot: »dech rozpuszczać« = *oddychać* (1): Prospiro, Spiritum longe lateque diffundo. – Dech rozpufzczam. *Calep* [865]a.

a. Wypuszczając z siebie na wszystkie strony, obejmować swoim zasięgiem a. zajmować sobą pewien obszar; roztaćać, rozpościerać coś na pewnej przestrzeni; porrigere late Cn (4) : GDy z Pšem/ álbo Lwem/ znáki niebiełkimi Słóńce się zetrze: w gniew się poruľzáią/ Płomień ták łrogi/ potym roľpufzczáią/ Ze włytko niľzczá/ co tu iest ná źiemí. *GrabowSet* C2v.

Zwrot: »rozpuszczać z siebie« (1): Lecź bądź drzewem Cedrowym ktore łwe wonności/ Podawa z Libáńłkich gor ku ludzkiej wdzięczności. Cień roľkofzny ze włyech łtron roľpufzczáiąc s siebie *RejZwierc* B4v.

a. Rozrastać się, rozpościerać się (o roślinach); przen (2) :

rozpuszczać po czym (1): Ale gdy iuź [*czart*] ma ten kákol/ á ty fáłeczne pomocniki łwoie/ łnádnie może głuľzyć to wdzięczne náłenie Páńłkie/ rozłiewáiąc ná tey nędzney ziemi rozmáite wymyľły/ roľterki/ [...] ktore się rozmnážáią s tego kákolu iego/ á łzyroko łiľt łwoy roľpufzczáią po ziemi *RejPos* 52v.

Zwroty: »latorośle rozpuszczać« (1): Ach moy miły Pánie iáko przed tym [*ta winnica*] kwitnęłá/ owoce dáiąc, latorośle włyędźie roľpufzczáłá *ArtKanc* I17.

»łist rozpuszczać« (1): *RejPos* 52v *cf* *rozpuszczać po czym*.

»szyroko rozpuszczać« (1): *RejPos* 52v *cf* *rozpuszczać po czym*.

»wszędzie rozpuszczać« (1): *ArtKanc* I17 *cf* »latorośle rozpuszczać«.

8. Rozpowszechniać wiadomości [co] (1) :

Zwrot: »rozpuszczać sławę« (1): Enuntio, Osławiam/ roľpufzczam sławę/ wywoławam. *Mącz* 254b.

9. Doprowadzać do demoralizacji, pozwalając na zbyt wiele, nie stawiając ograniczeń; indulgere, permittere (licentiam), relaxare Cn [kogo, [co]] (4) : Przeto rodzicy wedłóg dobrego wychowányá á ćwiczenya/ nyechay czuyá wtym/ áby dzyećí łwych zmlódości nie roľpufćzáli/ ich áby nye bárzo w roľkofy y w pyeľłczocy myeli. *GliczKsiąź* E6; Gniew mieľza w żyłách krew/ pľochość mnie roľpufzcza Więc gnuľność potłomia/ chytrość w złość poduľzcza *GrabowSet* N3.

Zwroty: »rozpuszczać [swowolę], [kogo] na swą wołą« [szyk zmienny] (1): CO mamy dzyerżec o Lutrowey náuce/ y wyela inych tákże wffetecznych ludzi/ ktorzy [...] ludzye trwożą/ y ná fwą wołą rofpuffczáyą *KromRozm II av*; [*PismaPolit 16*].

»na wszytko rozpuszczać« (1): ktory [*Antychryst*] fwyh/ co nofzą karáker iego ná czołách fwych/ ná wfzytko rofpuffczá/ vbogaca/ pálacami opátruie/ y wolność im wfzytkę dawa. *CzechEp 408*.

10. *Zsyłać na ludzi (o Bogu) [co na kogo] (1)* : Otho ftyfzyfz iż Pan rofkazał wylewác fady fwoie ná fzyrokość ziemie/ á ná niewierniki fwoie/ á rofpuffczáz rozmáite plagi ná narody złościwe/ zá fprawiedliwym fądem fwoim. *RejAp 128v*.

11. [*Zwrot:* »rozpuszczać brzuch« = *obżerać się*: Do Przewodniej niedziele ich nawiętszej skruchy, Potem znowu na kreskę rozpuszczają brzuchy. *BogowieFałsz 200.*]

****** *Bez wystarczającego kontekstu (1)* : Laxo – Rożpuffczám, rozprzeztrzemam [!]. *Calep [588]a*.

II. *pf Wypuścić z ręki wiele drobnych przedmiotów [co] (1)* : Málpá ná drzewie fiedziálá/ A gdy orzechy wřzálá: Prędko zbieżálá do pudłá/ Y niemáło ich popádłá. A gdy zásię wzgorę chćiálá/ Co mogłá w garśc ich nábrálá: Y iuz w lámym wierzchu byłá/ Ieden orzech vpuściłá. Ale by go nie ftráciłá/ Nádoł się zá nim puściłá: A gdy się rozdza trzymálá/ Wfzytki ine rozpuffczázálá. *BierEz Q3v*.

Synonimy: **I.2.a.** *rozdziálawać*; **b.** *rozjarzác*; **c.** *rozmiękczac, rozrzadzac, rozsycać, roztwarzac, rozwilzac*.

Formacje współrdzenne cf PUŚCIĆ.

Cf **ROZPUSZCZAJĄCY**, **ROZPUSZCZANIE**, **ROZPUSZCZANY**

MPi, SBu